

ԹԻԻ 4

(ՈՒՐԱԹ 8 ՆՈՅԵՄԲԵՐ)

1863.

ՆԱԾԱՆ ԻՐ

Բարեհաճեցէք Արդոյ խմբագիր ձեր պատուական Հանդիսին միջոցաւ տառ ջին առթիւ երկու տող դիտողութիւնս հասարակութեան հաղորդել:

Արեւելեան Ռաբրոնին Ռջ օրեալի մէջ տեւ
սուրբ-նիւր է- անոր ներքին գաղափար:

Թատրոնի այս տարուան օթեակնէն ըուն դրան կերպը՝ որ ըստ երեւոյթին մինակ տեղ շահելու ու գեղեցիկ երեւ նալու կը ծառայէ, ուրիշ եւ ամենահար կաւոր ծառայութիւն մ'ալ ունեցաւ ան ցած հինգշաբթի գիշեր թիւ . . . օթեակին մէջ նստող երեսներն կարմիր, աչ ուրնին դարձած, գէմբերնին խռոված, մազերնին տնկուած, ոտքերնին դողա ցող, ձեռքերնին այլ եւ այլ զայրութի կերպերով շարժող, ակռանին կրճրտող, բերաններուն երբեմն ուղղակի կամ ա նուղղակի սպառնալեաց խօսքեր սարդող

երեւ պարոնայց վրայ, եւ անոնց այս սոսկալի եւ սպառնացող դէմքին վրայ յանկարծ եղած փոփոխութիւնը, ըստ առածին մաշի մէջ տեղ բռնելով ծածկեց. ծածկեց յանկարծ արձանացած պարոն ներուն այլազունած դէմքերը, եւ բոլ ըովին խռովման եւ շփոթման կերպերը, որոնք յայտնապէս կը ցուցնէին թէ կար պատճառ մը, կար գաղտնիք մը քողի մը տակ կածկուած նոյն օթեակին մէջ. եւ կերպարանաց ակնթարթական փոփո խումը յայտնի դուշակութիւն կրնար սե պուէր նոյն պարոնաց սրտին վրայ եղած փոփոխութեանը զայրութիւն ու սպառ նալեաց առ խորին լուծիւն եւ սեւերե ալ աչեր:

Գաղտնիք մը ըսինք քողով ծածկուած եւ իրաւամբ իսկ սոսկալի գաղտնիք մը հասարակութեան դէմ, սոսկալի գաղտ նիք մը անմեղ եւ անբիծ պատուոյ մը դէմ, սոսկալի գաղտնիք մը քանի մը պատուաւոր անձանց պատուոյն դէմ,

սոսկալի գաղտնիք մը ընդհանրութեան կամացը դէմ, եւ վերջապէս ամենատոսկալի գաղտնիք մը Աղբիւն ողջամիտ մասին, անոր ճշմարիտ իրաւանց եւ ընդհանրութեան յառաջացմանը շաւղին դէմ, այն է Հայ թատերասէր ժողովրդեան դերասանական խումբին առաջին դերասանուհւոյն, քանի մը ազնուական անձանց . . . խումբն ամբողջին ծափահարութեանը ու զիրենք նոյն ընթացքէն ետ կեցրնելու համար ջանացող ու խրատող անձանց ձայնին դէմ. որուն ծագումը գաղղիական կամ եւս բացայայտ խօսելով կէս փարիզական խեղճ դատարարականութեան պտուղն է ըսելու ըլլանք չենք սխալիր . եթէ հաւաստի գիտենք թէ այն դատարարականութեան վրայ է խօսքերնիս, որ 400 հոգւոյ ժողովուած ու մտադրութեամբ ականջ դրած հանդիսին ատեն օթեակ մը քաշուելով այնչափ բազմութեան առջեւ անսլայել կերպով մը պառկիլ քնաւալ կը սորվեցնէ :

Այո՛, ծանր պիտի լիութի ոմանց աս խօսքերս, եւ պատճառը ոչ մէնք՝ այլ խօսողը ճշմարտութեանն ըլլալն է . դեռ կը լռենք գուցէ եթէ պատիւը չըլլար ստիպող . գիտենք որ լռելը միշտ նախամեծար է խօսելէն . մենք ալ պահեցինք աս օրէնքը, բայց ալ չափը լրացաւ ասկէ ետքը լռելը ալ վատութիւն է . եւ աս պատուոյ աստիճանին չենք ուզեր բարձրանալ . մինչեւ ցարդ շունին անգամ կատուելով կըլլած պատանները մենք լուռութեամբ մարտեցինք . բայց աս հարուածը մեծ է . այնչափ մեծ՝ որ գուցէ փրօխել սխալ տայ բոլոր կըլլածնիս, որչափ ալ մենք զմեզ զսպել ջանանք :

Ալ ժամանակն է ըստ մասին պարզելու քողը . թող երեւան ելլէ գաղտնիքը . ուր են անցած տարուան տնօրէնութիւնը ապիկար յորջորջել ջանացողը, թող հանդիսանան իրենց դատը պաշտպանելու, հիմա երբ կարգէ սոյն ազգային ամենափափուկ գործին տեսչութիւնը վրանին առին . հիմա երբ ապիկարները հրաժարեցան ու կարողը գործին դուխը կեցան : Համազգի կարօտելոց համար անձնուէր տրուելու ներկայացման մը մինակ թատրոնի ծախքը առնուելուն տեղ չարս

հազար երկու հարիւր այսքան դուրս պահանջելու . այս էր այնչափ քարոզուած և այնքան ոմանց բաղձացած կարող տնօրէնութեան մը ցուցքն էլ . սրտուղը, կուզենք ցուցնի մեզի . . . մեզի՛ որ սոյն գործիս մէջ կրնանք բսել թէ բաւական տեղեկութիւն մը ունինք . մեզի՛ որ Արեւելեան թատեր ամեն քողերը պատուած և ամեն վարագոյնները բայց է . մինակ դրսի երեւոյթէն գործ մը չափել չափչփել դիւրին է, բայց գործի մը ներքին կողմը տեսնելը, և արտաքին երեւոյթին հետ բաղդատելէն ետքը քննելը ընեն աս է ճշմարիտը . հետեւաբար ուսումնական ժողովրդեան առջև պատուաւորն և հաճիլին :

Գուցէ շատերուն անխմանալի կերպերով կը խօսինք միշտ « անիրաւ ես » մը ըսելու վտանգով, շատերը խօսեցան մինչև ցարդ Արեւելեան թատեր անցած տարուան տնօրէնութեան բռնած ընթացքին վրայ, բայց մենք լռեցինք ըստ պատելով յաջորդ տնօրէնութեան բռնեցնելու ընթացքը ու կերպերուն, որոնց համար շատերն յառաջուց կարող պատուանունը տուած էին . անոնք՝ որոնց համար միօրինակ բաց են ինչպէս պատուոյ ու մեծարանաց նոյնպէս անարգանաց ու վրիժուց շտեմարանները, առատութեամբ դործածելու համար . անոնք՝ որոնք դրիթիթի ատեններ անհմուտ հասարակութիւնը խաբելու եւ ըստ իրենց հաճոյից համազեղու համար լարուած մեքենայ մը կը կարծեն . բայց իրօք այնպէս չէ . հասարակութիւնը զոր մեր արգի խմբադրաց շատերը կոյր, խուլ ու մունչ ոչխարներու նմանեցնել կը ջանան եւ զանոնք հովուելու ցուալը իրենց տրուած կենդանորեն, ունի աչք մը տեսնելու, ականջ մը լսելու, բերան մը խօսելու, և մեն ստուերի ներքև ամեն պատերու ետին ու ամեն համարձակ տեղեր, ատեաններ, հրապարակներ, մինչև (չափազանցութեան սահմանը չենք կոխեր եթէ ըսելու ըլլանք) թէ այն տեղերն ալ ուր մեր խմբադրը ականածութեամբ կը խօսին հասարակութեան աղաւ բերանը կը պոռայ կը կանչէ և ամեն խաբէութիւն երեւան կը հանէ :

Ամէն խաբէութիւն ըսինք եւ նպատակէրնէս չի շեղեցանք . Արեւելեան թատեր ընթացքն ալ մեծ խաբէութեան ասպարէզ մը եղաւ այս ապուրջ մէջ, առաջները ոմանք հասարակութեան բերան եղած ուղեղին խաբէլ նոյն իսկ ընդհանրութիւնը եւ հիմա անօրէնութիւնը կատարեալ խաբէութիւն մը ձեւացած կուզէ մատին վրայ խաղցնել բոլոր ազգը եւ այնպիսի նախապատրաստութեամբ հանդիսացան որով կրնային ալ . այո՛ հոկր միաբանինք իրենց հետ, կրնային նը պատահնէրնուն համար, եթէ այն դարը որուն մէջ ծնած ենք չնորհաց իննեւ տաններորդ դարը չըլլար :

Ամէնէն ամուր վահանը դոր սոյն գործիս մէջ ոմանք իրենց ապաստան ընտրած են, երկուութեան վահանն է որ պարզապէս ստախոսութեան հետ կը հաւասարի, եւ վատութեան յատուկ ձիրքերէն մէկն է . մէկու մը այս ի՛նչ բանը կուղեմ ընել, կը բաղձամ ու ուրիշի մը լաւ է որ այս գործս չըլլայ, խնդրածս ալ այս է ըսելը :

Ճիշդ հիմայ հասարակութիւնն ալ սոյն կէտիս վրայ կը խաղայ անօրէնութեան առջեւ . մինչդեռ ոմանք կը յուսան որ անօրէնք Արեւելեան թատրոնի մէջ Հայերէն ներկայացում արուիլը կը ցանկանա եւ սոյն գործիս համար, մասնաւոր ժողովներ կը կազմեն, արմիններ կը բանտն, անշուշտ այս գործս այս տարի ալ ետ չի մնայ պիտի ըսելով կուրախանան, ուրիշները՝ տնօրէնութեան « մենք թատրոնը Յունաց պիտի վարձենք, մեզի համար լաւագոյն է որ Հայերէն չի ներկայացուի, հայերէն ներկայացումը մեզի պարզապէս բեռ մըն է եւ նոյն իսկ 300000 զուրուշի ծանր բեռ մը վրանիս առնել է » խօսքերէն վհատած կը ցաւին ու կը արամին : Այսպէսով Տնօրէնք հասարակութիւնը խաղաղիք բրածեղբենի կատակերգութեանց եւ երբեմն ալ ոգբերգութեանց հանդիսատես կըլլայ, եւ մինչդեռ համօրէն Ազգը հայերէն թատրոնէ զուրկ տնօրէնք ամէն օր հայերէն ներկայացումներ տեսնելու պատիւն կուենան, եւ կուենային ալ եթէ քիչ մ'աւելի խահեմութիւն բանեւ

ցնէին, եւ եթէ շատերուն (յիշողութեան առաւելութենէն ըսեմ) կըրկին խօսքերն ալ հաղորդած չըլլային, կրկին կերպերուն ալ դատ դատ ասեն համոզել ջանացած չըլլային, եթէ վերջապէս չըլլար մէկը՝ որուն վրայ գուցէ ապուշ կարծելով կրկին փորձերն ալ փորձած չըլլային, բայց այն ապուշը ահա կ'սթափի, այսչափ խորամանկութեանց տեղեակ անձանց վրայ ապշելով որ ինչպէս չեն գիտցած թէ յիսուն գաւաթ գինեով գինովցածը գաւաթ մը պաղ ջուրով կ'սթափի :

Մնացեալը հետեւեալ ըսեալ :

ԹԵՐԹԻՍ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄ

Թերթս այս օրուրնէ սկսեալ, մինչեւ Օբերայի թատրոնին բախուիլը, ամէն շաբթու երեքշաբթի եւ ուրբաթ օրերը կը հրատարակուի չորս քառածալ երեսէ բաղկացեալ, գեղեցիկ պատկերներով զարդարուած :

Ամբողջ շրջանին գինն է մէկ արծաթ մէճիւլիցէ կանխիկ վճարելի . իսկ մէկ թիւը երկու զուրուշի կը յաճառուին :

Մայրաքաղաքիս մէջ բաժանորդագրութիւնք կընդունուին հետեւեալ տեղերը : Պ. Յ. Մարգարեանի գրատունը : Վէգիլի խան՝ Արեւելեան տպարանի վիմագրատունը : Մահմուտ բաշա՝ Պ. Յ. Գափափեանի ու Մագամեջար՝ Մ. Գրուա Բիւրի գրավաճառաց խանութները :

Հանգէս երեք օրը թերթ մը ըլլալով դրանք գործակալներ սրտելը աւելորդ համարած ենք բայց ուզողները կրնան ուզղակի նամակ մը գրելով խնդրել, ճամբուն ծախքը առնողին վրայ ըլլալու պայմանաւ :

Թատերական սղգարարութեանց մէկ տողին գինը մէկ զուրուշ է . իսկ ուրիշ օր եւ ինչէ ծանուցման 3 զուրուշ . պատկերով ապուելու յայտարարութեանց համար դատ տակարկութիւն կ'ըլլայ եւ գրքերու ծանուցումը փոխարինութեամբ :

— Մեզի վերաբերեալ յօդուածներ ու տեղեկութիւններ ընդունիլի են, զորոնք պէտք է զրկել Վէգիլի խան՝ Արեւելեան տպարանի վիմագրատունը հետեւեալ հասցեով « Առ տնօրէնութիւն Զեփիւռ թատերական » :

ԽՐԱԳՐՈՒԹԵԱՄԵ Մ. 4. ԳԱՐԱՄԱՅԵԱՆԻ

Ա. ՀԱՄԱԶԱՅԻՆ ՏՊԱՐԱՆ

ԻՄԱՄ ԱԱԼԻ ԽԱՆ ԹԻԻ 13

— Պէ՛ տխար, որոնց մէջ խելացի մը չիկար որ տա ֆիլէները շինող վարպետը
հոս պահեր:

— Հա՛, ներսն է:

— Ասանկ է նէ ինչո՞ւ ասչափ ծափահարութեան խուլ կրկնայ: մեղքը չէ՞ գերտան,
ներսն սր իբ տեղը կը հոգնին:

— Թաւրոնէն կուգաս:

— Այո՛:

— Ինչպէս...

— Պէ՛ հանրմ, ինչո՞ւ ասանկ կրտէք 50
օթևոմներէն մինակ 45 պարտաւ մնալներ
էին... անկէց հաքը ասանէն տեքի թիկ-
նաթու, երկու կարգ հաւարան, 50 ի չտի
մուտք իսկ վերեւ տանը կրտու նէ մարդիկ
վրայէ վրայ ելած էին. ասոնք ա՛մենը պա-
րոն ստակով կը վարձուին, պարոն տառնայ:

— Հազար էրկու հարու... ասչափ
սուշ մուտք իսկ մնացածը...